

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ВТРАТА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

FOREIGN LANGUAGE LOSS IN THE CONTEXT OF STANDARDIZATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION IN THE MEDICAL FIELD: PROBLEM STATEMENT

Стаття присвячена проблемі втрати мовних навичок в іноземній мові у фахівців медичної галузі та способам її запобігання у контексті процесів стандартизації іншомовної освіти. Володіння іноземною мовою є передумовою якісної підготовки медичного спеціаліста, оскільки забезпечує доступ до сучасної інформації, дозволяє брати участь у міжнародних заходах (конференціях, симпозіумах тощо) та уможливорює обмін досвідом з закордонними колегами. Організація належним чином освітнього процесу, відповідність програм та матеріалів є запорукою вироблення та втілення єдиних стандартів в іншомовній освіті, зокрема, в галузі медицини це дозволяє досягти високого рівня володіння іноземною мовою та підготувати фахівця, який відповідає вимогам сучасного ринку праці. Вирішенню проблеми стандартизації іншомовної освіти в Україні останнім часом приділяється значна увага, що відображено зокрема у Проєкті Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти та Методичних рекомендацій щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України. Однак, незважаючи на явний прогрес у розробці та введенні стандартів іншомовної підготовки, на даний момент залишається багато невирішених завдань. У тому числі нагальною є проблема не лише забезпечення досягнення здобувачами освіти високого рівня іноземної мови, а й рівномірного розподілу академічних годин упродовж усього часу навчання, оскільки вивчення іноземної мови в медичних вищих навчальних закладах здебільшого зосереджене на початкових курсах, що за відсутності постійного використання мови та іншомовного середовища призводить до зниження рівня мовних навичок і потреби витрачати додаткові ресурси для їх поновлення. Мовні навички є різномірними та складаються з різних аспектів і їх втрати відбуваються нерівномірно, однак, через взаємозв'язок різних мовних компонентів втрата однієї навички впливає на втрату іншої. Основними завданнями при розробці та впровадженні стандартів іншомовної освіти є досягнення високого рівня володіння іноземною мовою після закінчення навчального закладу, що зменшить мовні втрати, забезпечення достатньої кількості годин і їх рівномірного розподілу, створення мовного середовища та організація безперервного навчання.

Ключові слова: мовні втрати, втрата мови, освіта, стандартизація, іноземна

мова, англійська мова, медицина, медична освіта, навчання.

The article deals with the problem of loss of language skills in a foreign language among medical professionals and ways to prevent it in the context of the processes of foreign language education standardisation. Knowledge of a foreign language is a prerequisite for the quality education of a medical specialist, as it provides access to up-to-date information, enables participation in international events (conferences, symposia, etc.) and facilitates the exchange of experience with foreign colleagues. The proper organisation of the educational process, the correspondence of programmes and materials, which is ensured by the development and implementation of uniform standards in foreign language education, including in the field of medicine, allows to achieve a high level of foreign language proficiency and to train a specialist who meets the requirements of the modern labour market. The problem of standardisation of foreign language education in Ukraine has recently been receiving attention, which is reflected in the Draft Conceptual Framework for State Policy on the Development of English in Higher Education and the Methodological Recommendations for Ensuring Quality Learning, Teaching and Use of English in Higher Education Institutions of Ukraine. However, despite the obvious progress in the development and implementation of foreign language education standards, there are still many unresolved issues. In particular, there is an urgent problem not only of ensuring that students achieve a high level of foreign language competence, but also of evenly distributing academic hours throughout the entire period of study, since foreign language learning in medical higher education institutions is mostly concentrated during the initial years of education, which, in the absence of constant use of the language and foreign language environment, leads to a decrease in the level of language skills and the need to spend additional resources to improve them. Language skills are heterogeneous and comprise different aspects, so their loss is uneven, but due to the interconnectedness of different language components, the loss of one skill affects the loss of another. The main tasks in developing and implementing foreign language education standards are to achieve a high level of foreign language competence after graduation, which will reduce language loss, ensure a sufficient number of hours and their even distribution, create a language environment and organise continuous learning.

Key words: language loss, language attrition, education, standardisation, foreign language, English language, medicine, medical education, training.

УДК 81'42:37.015.3:616

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/79.2.19>

Машкіна О.М.,

канд. філол. наук, доцент,
ст. науковий співробітник (філологія,
лінгвістика та переклади) наукового
відділу освітньо-інформаційних
технологій

Державної наукової установи
«Центр інноваційних технологій
охорони здоров'я» Державного
управління справами

Позніхиренко Ю.І.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології
та перекладу
Державного торговельно-економічного
університету

Шестак Н.В.,

молодший науковий співробітник
(бібліотечна справа) наукового відділу
освітньо-інформаційних технологій
Державної наукової установи
«Центр інноваційних технологій
охорони здоров'я» Державного
управління справами

Глабець С.П.,

молодший науковий співробітник
(методи навчання) наукового відділу
освітньо-інформаційних технологій
Державної наукової установи
«Центр інноваційних технологій
охорони здоров'я» Державного
управління справами

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Питому частину роботи медичного фахівця становить комунікація: з пацієнтами, їх близькими, колегами, тощо. Власне, «діяльність у системі «людина-людина» відображає сутність професійної компетентності спеціаліста-медика» [4, с. 109], що робить оволодіння комунікативними навичками, їх наступну розбудову, вдосконалення та підтримку впродовж усього періоду підготовки майбутнього фахівця і впродовж його професійного життя важливим завданням медичної освіти. Магрламова К.Г. розглядаючи поняття «іншомовна освіта», «іншомовна компетентність» та «міжкультурна компетентність» інтегровано також підкреслює необхідність розбудови комунікативних навичок лікарів [12, с. 793], що своєю чергою вимагає якісної мовної підготовки майбутнього спеціаліста. Калашнік Н.В. та Логутіна Н.В. зазначають, що в процесі вивчення філологічних дисциплін, зокрема української та іноземної мов за професійним спрямуванням, формуються мовні знання та навички майбутніх медичних спеціалістів, якими вони послуговуються упродовж усього життя під час своєї професійної діяльності [6, с. 106]. Розбудова іншомовної компетенції дозволить фахівцям медичної галузі у майбутньому розширити можливості для участі в міжнародних стажуваннях, європейських і світових консорціумах, сприятиме практичному обміну досвідом із закордонними колегами та підвищить загальний професійний рівень, зокрема, забезпечить вільне орієнтування в протоколах лікування, новітніх лікарських засобах і розвитку шляхом участі в курсах, тренінгах і вебінарах [8]. Особливо важливо підкреслити значення зв'язку іноземної мови за професійним спрямуванням для медичних фахівців з фаховими дисциплінами, адже «зростання рівня міждисциплінарності викладання забезпечить розвиток системного аналітичного мислення, необхідного для майбутньої практичної роботи» [11, с. 35].

Мовна компетенція є ключовою складовою комунікативної компетенції, до якої належить також іншомовна компетентність. Під іншомовною компетентністю ми, слідом за Черкасовою Т.М., розуміємо «комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти та саморозвитку особистості» [15, с. 78]. Варто зважати на те, що комунікативна і мовна компетентності тісно взаємопов'язані з міжкультурною компетентністю, яка охоплює здатність майбутніх фахівців ефективно взаємодіяти в умовах міжкультурної комунікації [9, с. 195]. Вказані компетентності мають розвиватися комплексно та інтегровано, зважаючи також на характер змісту професійного навчання. Зауважимо, що для якісного оволодіння вказаними компетенціями, підтримки їх на належному рівні упродовж

усєї професійної діяльності, потрібна як стандартизація процесу оволодіння мовними навичками, зокрема кількості годин, їх розподілу, перевірки знань, тощо, так і впродовж подальшої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання стандартизації медичної освіти загалом та іншомовної освіти у медичній сфері зокрема є нагальним, а надто у контексті євроінтеграції України, про що свідчить інтерес наукової спільноти до зазначених питань: проблематику стандартизації медичної освіти висвітлювали Мінцер О.П., Ганинець П.П., Сарканич О.В., Жовнір В.А., Вембер Є.В.; питання стандартизації саме іншомовної підготовки досліджували Александров В.М., Гаманюк В.А., Амелина С.М., Гришкова Р.О., Жданова Н.С., Желан А.В., Крючков Г.Г., Малахова С.М.. Закордонний досвід стандартизації іншомовної освіти вивчала Білецька І.О. Спільним для більшості зазначених науковців є орієнтація на контекст євроінтеграції, на тлі якого відбувається стандартизація іншомовної освіти, адже інтенсифікація та стандартизація вивчення іноземних мов є об'єктом уваги європейської освіти, адже «державам, і не тільки тим, хто входить в Європейський Союз, рекомендувалось вводити в навчальні програми обов'язкове вивчення двох мов із самих ранніх етапів навчання» [7, с. 84].

Дослідники проблем сучасної іншомовної освіти за професійним спрямуванням підкреслюють важливість організаційних, методичних, технологічних та психолого-педагогічних умов [3, с. 200]. Бойчук А.В. et al. наголошують на поступовому впровадженні сучасних форм навчання у вдосконаленні медичної освіти [2, с. 18].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте незважаючи на істотний прогрес у виопрацюванні та імплементації єдиних стандартів іншомовної освіти в Україні [13] та увагу до підтримки і розбудови мовної компетенції [14], проблема втрати мовних навичок фахівців медичної галузі та підтримки мовних компетенцій на належному рівні досі є недостатньо вирішеною. Вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах в галузі медицини сконцентровано переважно на перших курсах навчання, що без створення іншомовного середовища (участі у конференціях, семінарах, викладання фахових дисциплін іноземною мовою, написання статей до міжнародних журналів тощо) призводить до втрати знань з іноземної мови і необхідності витрачати ресурси для їх відновлення. На сьогоднішній день існує необхідність у стандартизації не лише обсягу годин, відведених на вивчення іноземної мови, а особливо їх розподілу, який має бути рівномірним протягом усіх років навчання, не обмежуватися вивченням іноземної мови тільки на першому, або першому та

другому курсі, щоб не допустити втрати мовних навичок.

Мета статті. Окреслити проблему втрати мовних навичок в контексті процесів стандартизації іншомовної освіти в медичній галузі, що передбачає аналіз висвітлення проблеми втрати мови у сучасній науковій літературі, визначення способів запобігання мовним втратам в контексті стандартизації іншомовної освіти в медичній галузі.

Виклад основного матеріалу. Дослідники Bardovi-Harlig K. та Burghardt B. розуміють втрату (послаблення, виснаження, атриція) мови (language attrition) як зменшення рівня володіння мовою у людини внаслідок зменшення контакту з цільовою мовою [16, с. 67]. Kostadinov O.D. визначає втрату іноземної мови (foreign language attrition) як «поступове зниження рівня володіння мовою, як правило, через зменшення обсягу мовного матеріалу та його використання» [19, с. 32], зворотнім до якого є збереження мови, «... яке слід визначати як свідому участь у діях, що сповільнюють або перешкоджають втраті мови» [19, с. 32]. Згідно з Еске Р., забування може бути наслідком збою в одному з трьох основних компонентів запам'ятовування: кодування («фіксація» та отримання нової інформації), зберігання («інтеграція та постійне відтворення інформації») та вилучення (пошук) [18].

Слід зазначити, що різні мовні навички будуть відзначатися різною динамікою втрати, зокрема, скоріш за все, продуктивна словникова здатність буде забуватися швидше, ніж рецептивна, оскільки запам'ятовування лексики вимагає більше зусиль, ніж розпізнавання [17, с. 145–146], а лексика більш піддається впливу втрати, ніж, наприклад, граматики, хоча вони взаємопов'язані [16]. Деякі дослідники вважають, що саме лексика є найбільш чутливою до втрати [20], адже згідно динамічної моделі вивчення іноземної мови, яка, згідно поділу за органами чуття, включає: слух і зір; мовні навички: аудіювання, читання, говоріння та письмо; розум; пам'ять, кожен з функціональних секторів має підсектори з конкретними завданнями і усі функціональні сектори та підсектори взаємодіють між собою [19, с. 32]. Тому мовні втрати в одному секторі хоча і можуть відрізнятися за інтенсивністю, будуть впливати на втрати в іншому. Також варто зауважити наявність кореляції між мовним рівнем та динамікою втрат: студенти нижчих рівнів більш схильні до втрати мови, ніж студенти вищих рівнів [16].

Також, слід зважати на те, що різниця у часових витратах на підтримку різних мов однієї людини визначається її/його загальними часовими ресурсами: в реальному житті використання іноземної мови обернено пропорційно пов'язане з використанням інших мов, тобто використання однієї мови означає одночасне невикористання іншої [23].

Еске Р. розглядає основні психологічні теорії забування (див. табл. 1), відповідно до основної причини: репресія / подавлення, спотворення, інтерференція, занепад, неспроможність вилучення, залежність від підказки та теорія динамічних систем (repression/suppression, distortion, interference, decay, retrieval failure, cue dependency, and dynamic systems theory), підкреслюючи, що межа між деякими з них є хиткою, і вказані процеси є взаємообумовленими [18].

Дослідники процесів втрати мови вказують, що останні можуть бути тісно пов'язаними як із зменшенням контактів з конкретно іноземною мовою, так і з її витісненням іншою інформацією та/або її накладанням, адже є проблема «втручання нового досвіду навіть у добре закріплені старі знання» [21, с. 545]. Інтенсивне вивчення нового матеріалу в комплексі зі зменшенням контакту з іноземною мовою, в тому числі через брак часу, призводить до втрати іноземної мови. Такий вплив може мати в тому числі і вивчення іншої іноземної мови. Власне, мовна конкуренція є можливим поясненням того, чому нова іноземна мова може заважати старим мовам [21, с. 530], [22], саме інша іноземна мова є сильнішою перешкодою, ніж набагато більш домінуюча і сильна рідна мова [22]. Mickan A., Slesareva E., McQueen J.M., Lemhöfer K. стверджують, що мультилінгви не помиляються, вважаючи, що додавання мови до їхнього репертуару, принаймні на перших етапах вивчення нової мови, ускладнить доступ до інших іноземних мов, навіть якщо ці мови були вивчені давно і рівень володіння цими мовами був високим, зауважуючи, що ці ефекти проявляються негайно і не залежать критично від часу, необхідного для закріплення нових слів у пам'яті. вивчених слів мови [21, с. 548]. Проте, в іншому дослідженні автори оговорюють, що у подібних розвідках існують проблеми з документуванням послідовної, корисної ролі використання цільової мови або, навпаки, негативної ролі використання нецільової мови для збереження рівня цільової мови, зокрема й через проблему оцінки частоти використання мов учасниками досліджень та уваги до якості використання мови [23].

Bardovi-Harlig K. та Burghardt B. вважають, що основний принцип збереження мови – не віддалятися від мовного середовища та продовжувати її використовувати, зауважуючи однак, що процес збереження вимагає також мотивації і зусиль з боку тих, хто вивчає мову; також утримання знань сприяє безперервній мовній освіті [16, с. 67]. До детермінант забування іноземних мов Mickan A. et al. відносять мотивацію, рівень досвіду з іноземними мовами (тривалість перебування за кордоном) і, можливо, його інтенсивності, рівень володіння іноземними мовами перед початком втрати іноземної мови, обсяг довготривалої

Таблиця 1

Теорії забування у психологічних дослідженнях

репресія / подавлення (repression/suppression)	спотворення (distortion)	інтерференція (interference)	занепад (decay)	неспроможність вилучення (retrieval failure)	залежність від під- казки (cue dependency)	теорія динамічних систем (dynamic systems theory)
нависисний механізм, коли індивід відмовляється згаду- вати або вживати структуру пам'яті	індивідуальний досвід, поточні зна- ння, вірування, цін- ності та впливають та змінюють те, що людина пам'ятає	за забування цільової інфор- мації відповіда- ють попереднє і наступне навчання, збере- ження і обробка сегментів інфор- мації, які конкуру- ють між собою	відсутність вико- ристання інфор- мації призводить до розсіювання «сліду», який був закарбований для частини інформа- ції, представленої в мозку	сповільнення пошуку і збої – наслідок зниження рівня активації в нейронах і процесах, а також ослаблення зв'язків між нейронами і вузлами	коли внутрішні або зовнішні підказки, які були доступні під час запам'ятовування, недоступні під час спроб пригадати, інформацію важче від- новити	вивчення додаткової мови досягається лише в конкуренції з обме- женими когнітивними ресурсами, які вже використовуються для підтримки іншої мовної системи (систем), і за рахунок цих ресурсів

Систематизовано за [18].

пам'яті, самооцінювання виснаження та специфічні фактори такі, як частота слів і статус спорідненості. Проте, дослідження не виявило впливу мотивації до вивчення іноземної мови та обсягу невербальної пам'яті на рівень володіння досліджуваною мовою [23].

Як логічний наслідок визнання особливого статусу англійської мови на тлі євроінтеграційних прагнень України було прийнято Закон України про застосування англійської мови в Україні, розроблено «Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання, використання англійської мови у закладах вищої освіти України» та «Проект Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти», які містять конкретні рекомендації щодо стандартизації іншомовної освіти в Україні. Стосовно англійської мови професійного спрямування «Проект Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти» рекомендує уряду та університетам «створювати можливості для вихідного та постійного професійного розвитку професорсько-викладацького складу, що забезпечує ESP та EMI. ... для стимулювання університетів і студентів до викладання/вивчення англійської мови під час бакалаврату, **збільшення годин та зміни змісту мовних дисциплін** використовувати іспит для підтвердження рівня володіння англійської мови на рівні B2» [14].

У «Методичних рекомендаціях щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 липня 2023 р. № 898» рекомендується **«включення до числа обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів фахових дисциплін з викладанням англійською мовою та використанням методики предметно-мовного інтегрованого навчання»** [13]. Також надаються рекомендації щодо часових рамок для досягнення рівня володіння англійською мовою: «Розробникам робочих програм/силабусів з АМПС/АМАЦ та програм інтенсивних курсів (очних, дистанційних) із вивчення англійської мови доцільно керуватися орієнтовними часовими рамками, запропонованими чинною програмою з AMIIC (English for Specific Purposes National Curriculum (2005)), а саме **не менше 200 аудиторних годин для переходу на вищий рівень»** [13]. На наш погляд, варто також приділити увагу й рівномірному розподілу годин упродовж навчання, щоб запобігти процесам втрати мови у наступні роки, коли знання з іноземної мови піддаються впливу іншої інформації, що надходить, за рахунок інтерференції та витіснення.

Висновки. Таким чином, зважаючи на вище зазначене, підсумуємо: втрата різних видів мовних навичок відбувається нерівномірно, і швидше

цьому впливу піддаються знання лексики, проте, взаємозв'язок різних мовних навичок призводить до того, що втрати в одному функціональному секторі призводять до втрат в іншому. Основним визначальним фактором забування іноземної мови можна назвати рівень володіння цією мовою до початку забування, а до основних причин втрати мови можна віднести втрату контактів з іноземною мовою, зокрема мовного середовища та інтерференцію (наприклад, вивчення іншої іноземної мови).

Отже, найважливішими пунктами у процесі розроблення та імплементації стандартів у іншомовній освіті, має стати досягнення високого рівня володіння іноземною мовою після закінчення навчального закладу, що дозволить зменшити подальші мовні втрати; забезпечення необхідної кількості годин та їх рівномірного розподілу протягом усього навчання; створення мовного середовища (викладання немовних дисциплін іноземною мовою, проведення конференцій, семінарів, круглих столів, дискусій іноземною мовою, підвищення практико-орієнтованого компоненту в навчанні шляхом моделювання життєвих комунікативних ситуацій, тощо) та створення умов для безперервного навчання після закінчення навчального закладу.

Дослідження явища та динаміки мовних втрат у фахівців різних галузей, зокрема в зіставному та діяхронічному аспектах; розробка методичного забезпечення курсів післядипломної освіти, підвищення кваліфікацій тощо можуть стати перспективними напрямками подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бахрушин В. Є. Стандартизація вимог до вищої освіти, як інструмент забезпечення якості вищої освіти: рівні вищої освіти та предметні області. *Освітня аналітика України*. 2020. № 2 (9). С. 50–66. DOI: 10.32987/2617-8532-2020-2-50-66.
2. Бойчук А. В., Шадріна В. С., Хлібовська О. І. Особливості навчального процесу на кафедрі акушерства та гінекології післядипломної освіти в контексті інтеграції до європейського освітнього простору. *Медична освіта*. 2021. № 3. С. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2021.3.12589>
3. Брутман А., Наумчук Т. Формування іншомовної компетенції в майбутніх економістів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2021. Т. 19 (1). С. 194–202. DOI <https://doi.org/10.24144/2617-3921.2021.19.194-201>
4. Гальчун Н.П. Дослідження компонентів міжкультурної компетентності медичного працівника: аналіз, висновки, перспективи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. 211. С. 107–113. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-211-107-113>
5. Закон України про застосування англійської мови в Україні. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1854364>

6. Калашнік Н.В., Логутіна Н.В. Професійно-орієнтована комунікативна підготовка майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ, Вінниця: Планер. 2019. № 54. С. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2019-54-105-109>
7. Каленський А.А., Лузан П.Г., Ваніна Н.М., Пащенко Т.М., Кравець С.Г., Пятничук Т.В. Стандартизація професійної освіти: теорія і практика: монографія. Житомир: «Полісся». 2018. 256 с.
8. Касьянова О. М., Харківський В.С. Формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців медичної галузі у закладах післядипломної медичної освіти. *Вісник науки та освіти*. 2022. 5 (5). DOI: [10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-296-307](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-296-307)
9. Костів, А. В., Костів, М. В., & Ракита, Н. С. Педагогічні умови розвитку міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у середовищі медичного закладу вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. 214. С. 190–196. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-190-196>
10. Лашук Н., Гречок Л., Кормільцина С. До питання іншомовної підготовки в системі неперервної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 2 (33). С. 91–104.
11. Магрламова К. Г. Упровадження досвіду професійної підготовки майбутніх лікарів великої Британії у прогностичний розвиток системи медичної освіти України. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 2 (179). С. 31–35. URL: <https://repo.dma.dp.ua/3425/>
12. Магрламова К. Г. Проблема професійної підготовки майбутніх лікарів у контексті інтеграційних процесів у медичній освіті України з вивченням зарубіжного досвіду на прикладі Великої Британії. Педагогіка ХХІ століття: сучасний стан та тенденції розвитку: монографія у 2 ч. Ч. 2 / відп. за випуск О. Є. Карпенко. Львів – Торунь: Ліга-Прес, 2021. 460 С. 777–803. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-241-1-28>
13. Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України: Наказ міністерства освіти і науки України від 25 липня 2023 р. № 898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/metodichni-rekomendaciyi-shodo-zabezpechennya-yakisnogo-vivchennya-vikladannya-ta-vikoristannya-anglijskoyi-movi-u-zakladah-vishoyi-osviti-ukrayini>
14. Проект Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/2019-06-24-proekt-konts-angl-movi-1.docx>
15. Черкасова Т.М. Іншомовна компетентність як фактор розвитку комунікативної культури студентів-юристів. Тези доповідей міжуніверситетського круглого столу «Розвиток фахово-орієнтованої іншомовної компетентності із застосуванням сучасних інформаційних технологій». 2017. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. С. 76–78.
16. Bardovi-Harlig K., Burghardt B. Preventing Attrition and Promoting Retention. *Language Teaching Research Quarterly*. 2020. Vol. 19. P. 66–81. URL: <https://api.eurokd.com/Uploads/Article/267/ltrq.2020.19.05.pdf>
17. Cohen A. Forgetting foreign-language vocabulary. In B. Weltens, K. de Bot, & T. van Els (Eds.), *Language attrition in progress*. 1986. Dordrecht, Netherlands: Foris. P. 143–158. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110857863.143>
18. Ecke P. Language attrition and theories of forgetting: A cross-disciplinary review. *International Journal of Bilingualism*. 2004. P. 321–354. DOI: <https://doi.org/10.1177/13670069040080030901>
19. Kostadinov O.D. Some aspects of the dynamics of the process of foreign language learning. *German International Journal of Modern Science*. Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft. 2023. No 57. P. 32–35.
20. Mao Lan Y. Literature Review on Language Attrition Causes: Word Frequency, and Identity and Belongings. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*. 2023. Vol. 9, No. 6. P. 478–481. DOI: [10.18178/ijll.2023.9.6.455](https://doi.org/10.18178/ijll.2023.9.6.455)
21. Mican A., Slesareva E., McQueen J. M., Lemhöfer K. Newin, old out: Does learning a new language make you forget previously learned foreign languages? *Quarterly Journal of Experimental Psychology*. 2024. Vol. 77(3). P. 530–550.
22. Mican A., McQueen J. M., Lemhöfer K. Between-language competition as a driving force in foreign language attrition. *Cognition*. 2020. 198(6). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2020.104218>
23. Mican A., McQueen J. M., Brehm L., Lemhöfer K. Individual differences in foreign language attrition: a 6-month longitudinal investigation after a study abroad. *Language, cognition and neuroscience*. 2023. Vol. 38, no. 1, P. 11–39. DOI: <https://doi.org/10.1080/23273798.2022.2074479>
24. Проект Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/2019-06-24-proekt-konts-angl-movi-1.docx>
25. Черкасова Т.М. Іншомовна компетентність як фактор розвитку комунікативної культури студентів-юристів. Тези доповідей міжуніверситетського круглого столу «Розвиток фахово-орієнтованої іншомовної компетентності із застосуванням сучасних інформаційних технологій». 2017. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. С. 76–78.
26. Bardovi-Harlig K., Burghardt B. Preventing Attrition and Promoting Retention. *Language Teaching Research Quarterly*. 2020. Vol. 19. pp. 66–81. URL: <https://api.eurokd.com/Uploads/Article/267/ltrq.2020.19.05.pdf>
27. Cohen A. Forgetting foreign-language vocabulary. In B. Weltens, K. de Bot, & T. van Els (Eds.), *Language attrition in progress*. 1986. Dordrecht, Netherlands: Foris. pp. 143–158. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110857863.143>
28. Ecke P. Language attrition and theories of forgetting: A cross-disciplinary review. *International Journal of Bilingualism*. 2004. Pp. 321–354. DOI: <https://doi.org/10.1177/13670069040080030901>
29. Kostadinov O.D. Some aspects of the dynamics of the process of foreign language learning. *German International Journal of Modern Science*. Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft. 2023. No 57. pp. 32–35.

30. Mao Lan Y. Literature Review on Language Attrition Causes: Word Frequency, and Identity and Belongings. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*. 2023. Vol. 9, No. 6. Pp. 478–481. DOI: 10.18178/ijll.2023.9.6.455

31. Mican A., Slesareva E., McQueen J. M., Lemhöfer K. New in, old out: Does learning a new language make you forget previously learned foreign languages? *Quarterly Journal of Experimental Psychology*. 2024, Vol. 77(3). pp. 530–550.

32. Mican A., McQueen J. M., Lemhöfer K. Between-language competition as a driving force in foreign language attrition. *Cognition*. 198(6). 2020. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2020.104218>

33. Mican A., McQueen J. M., Brehm L., Lemhöfer K. Individual differences in foreign language attrition: a 6-month longitudinal investigation after a study abroad. *Language, cognition and neuroscience*. 2023, VOL. 38, NO. 1, pp. 11–39. DOI: <https://doi.org/10.1080/23273798.2022.2074479>